

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ HISTORY OF MEDICINE

Ιπποκράτης, ο πατέρας της κλινικής ιατρικής και Ασκληπιάδης, ο πατέρας της μοριακής Ιατρικής

Η παρούσα ανασκόπηση περιγράφει το βίο, την ιατρική φιλοσοφία και την πνευματική κληρονομιά δύο πρωτοπόρων Ελλήνων ιατρών, οι οποίοι πριν από δύο χιλιετίες εισήγαγαν τις βασικές έννοιες της ιατρικής θεωρίας, πρακτικής και ηθικής, που αντιστοιχούν σε πτυχές της σύγχρονης κλινικής και μοριακής Ιατρικής: το θρυλικό Ιπποκράτη τον Κώο και το σχετικά άγνωστο Ασκληπιάδη το Βιθυνό. Ο Ιπποκράτης (460–377 π.Χ.) έχει αναγνωριστεί παγκόσμια ως ο πατέρας της κλινικής Ιατρικής, η οποία βασίζεται στην παρατήρηση των κλινικών συμπτωμάτων και σε ορθολογικούς συμπερασμούς και όχι σε θρησκευτικές ή μεταφυσικές ερμηνείες. Επηρεασμένος από την Πυθαγόρεια θεωρία ότι η Φύση αποτελείται από τέσσερα στοιχεία, ο Ιπποκράτης πίστευε ότι το ανθρώπινο σώμα έχει τη σύσταση τεσσάρων ποιοτήτων (μαύρη χολή, κίτρινη χολή, φλέγμα και αίμα), η ισορροπία των οποίων διαταράσσεται σε περίπτωση ασθένειας. Ο ιατρός θα έπρεπε να αποκαταστήσει την ισορροπία διευκολύνοντας τη θεραπευτική δράση της καλοπροαίρετης Φύσης. Οι κλινικές και ηθικές βάσεις της ιατρικής πρακτικής, πολλοί ιατρικοί όροι, αλλά και ο περίφημος όρκος κατάγονται από την εποχή του Ιπποκράτη. Ο όρκος περιλαμβάνει τα Πυθαγόρεια καθήκοντα της δικαιοσύνης, της μυστικότητας, του σεβασμού προς τους δασκάλους και τη συναδελφικότητα. Ο Ασκληπιάδης ο Βιθυνός (124–40 π.Χ.) ήταν ο πρώτος ιατρός που διατύπωσε μια προγονική θεωρία ανάλογη με τη μοριακή Ιατρική. Επηρεασμένος από την Επικούρεια φιλοσοφία αποδεχόταν την ατομική θεωρία, την τυχαιότητα και την εξέλιξη. Πρότεινε ότι το ανθρώπινο σώμα απαρτίζεται από μόρια και κενούς χώρους και θεωρούσε ότι οι νόσοι οφείλονται σε αλλαγή της μορφής και της θέσης των μορίων του ασθενούς. Ο Βιθυνός ιατρός ίδρυσε τη Μεθοδική Ιατρική, που δεν αποδεχόταν τη θεωρία της καλοπροαίρετης Φύσης και εισήγαγε τη φυσιοκρατική, φιλική, συμπονετική, ευχάριστη και χωρίς πόνο θεραπεία στην ιατρική πρακτική. Ο Ασκληπιάδης ήταν ο πρώτος ιατρός που διαχώρισε τις ασθένειες σε οξείες και χρόνιες, ο πρώτος χειρουργός που πραγματοποίησε μια επιλεκτική μη επείγουσα τραχειοτομή και ο πρώτος Έλληνας που καθιέρωσε την Ιατρική στη Ρώμη. Η πρωτοποριακή του συμβολή κατέστη κατανοητή μόλις τις τελευταίες δεκαετίες, με την έναρξη της εποχής της μοριακής Ιατρικής.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι ευρύτατα αποδεκτό ότι η ιατρική επιστήμη, όπως και πολλοί άλλοι επιστημονικοί κλάδοι, έχει τις ρίζες της στον ελληνικό πολιτισμό.^{1–3} Θρησκευτικές και μαγικές αντιλήψεις καταδυνάστευαν το νου των ανθρώπων επί χιλιετίες, έως τον 6ο αιώνα π.Χ., όταν η φιλοσοφία άρχισε να αναπτύσσεται στις ελληνικές πόλεις του Αιγαίου και των ακτών της Ιωνίας.¹ Στο πλαίσιο μιας μακράς πνευματικής παράδοσης, που άρχισε από το Θαλή το Μιλήσιο, οι φιλόσοφοι («φιλοί της σοφίας») προσπάθησαν να εξηγήσουν τη Φύση χρη-

σιμοποιώντας τόσο την εμπειρία τους που βασιζόταν στις αισθήσεις, όσο και τη φαντασία τους που βασιζόταν σε εμπειρικές αναλογίες και ορθολογικές υποθέσεις.¹

Αυτό ακριβώς το περιβάλλον της πνευματικής ελευθερίας ήταν εκείνο που επέτρεψε να γεννηθεί η επιστημονική Ιατρική. Από την αρχαιότητα έχει προταθεί ότι οι εμπειρικές γνώσεις από τη μαγειρική και τα ατυχήματα γυμναστικής, καθώς και κάποιες φιλοσοφικές ιδέες, αποτέλεσαν τις βάσεις πάνω στις οποίες στηρίχθηκε η ελληνική Ιατρική.^{1,2} Αυτό το άρθρο είναι αφιερωμένο στους πρωτοπόρους

ΑΡΧΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ 2013, 30(1):88–96
ARCHIVES OF HELLENIC MEDICINE 2013, 30(1):88–96

Χ. Γιαπιτζάκης,^{1,2}
Μ. Μπαρτσακούλια,³
Γ.Π. Πατρινός³

¹Νευρολογική Κλινική, Ιατρική Σχολή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα

²Γναθοπροσωπική Χειρουργική Κλινική, Ιατρική Σχολή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα

³Τμήμα Φαρμακευτικής, Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα

Hippocrates, the father of clinical
medicine and Asclepiades, the
father of molecular medicine

Abstract at the end of the article

Λέξεις ευρετηρίου

Αρχαιότητα
Ιστορία επιστημών
Ιστορικό άρθρο

Υποβλήθηκε 19.9.2012
Εγκρίθηκε 26.9.2012

Έλληνες ιατρούς, οι οποίοι περισσότερο από δύο χιλιετίες πριν εισήγαγαν τις βασικές έννοιες της ιατρικής θεωρίας, πρακτικής και ηθικής, που χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα: το θρυλικό Ιπποκράτη τον Κώο και το μυστηριώδη Ασκληπιάδη το Βιθυνό.

Η παρούσα ανασκόπηση θα περιγράψει το βίο, την ιατρική φιλοσοφία, την πνευματική κληρονομιά και τη συμβολή των δύο ιατρών σε πτυχές της σύγχρονης κλινικής και μοριακής Ιατρικής. Η ανασκόπηση βασίζεται κυρίως στην κριτική ανάγνωση των διαθέσιμων αρχαίων πηγών, σε προηγούμενες φιλοσοφικές αναλύσεις και σε ένα αντίστοιχο διεθνές άρθρο ενός από τους συγγραφείς. Με περισσότερες λεπτομέρειες παρουσιάζεται ο σχετικά άγνωστος Ασκληπιάδης, αφού η πρωτοποριακή του συμβολή έγινε αντιληπτή μόλις τις τελευταίες δεκαετίες με την έναρξη της εποχής της μοριακής Ιατρικής.²⁻⁴

ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ Ο ΚΩΟΣ (460–377 π.Χ.)

Ο βίος και η ιατρική φιλοσοφία του Ιπποκράτη

Ο Ιπποκράτης ο Κώος αναγνωρίζεται παγκόσμια ως ο πατέρας της σύγχρονης Ιατρικής, η οποία βασίζεται σε κλινικά σημεία και ορθολογική προσέγγιση.^{1,2,5,6} Πριν από εκείνον, οι θεραπευτικές προσπάθειες βασίζονταν σε θρησκευτικές και μαγικές πεποιθήσεις, τις οποίες ασκούσαν συνήθως ιερείς και μάγοι-ιατροί.^{1,2}

Ο Ιπποκράτης, γιος του Ηρακλείδη, γεννήθηκε στη νήσο Κω και ήταν μέλος μιας οικογένειας ιατρών, που ισχυρίζονταν ότι κατάγονταν από τον Ασκληπιό, το Θεό της Ιατρικής.^{7,8} Ο Ιπποκράτης εργάστηκε κυρίως στην Κω και στα παράλια της Μικράς Ασίας, αλλά επισκέφθηκε την Αθήνα και άλλες ελληνικές πόλεις στη Θεσσαλία και στη Θράκη.⁵⁻⁸ Η συμβολή του στην ιατρική πρακτική χαρακτηρίζεται από ηθικούς κανόνες συμπεριφοράς, προσεκτική παρατήρηση των κλινικών συμπτωμάτων και τη διάθεση να προσφέρει εξηγήσεις σχετικά με τις αιτίες των ασθενειών.

Ο Ιπποκράτης ήταν υπέρμαχος της φιλοσοφικής άποψης του Πυθαγόρειου φιλόσοφου Εμπεδοκλή (493–433 π.Χ.) ότι η Φύση αποτελείται από τέσσερα βασικά στοιχεία: νερό, γη, αέρα και φωτιά.^{1,9-11} Ως γνωστόν, οι Πυθαγόρειοι ήταν μια εκλεκτική φιλοσοφική ομάδα, η οποία πίστευε ότι η καλοπροαίρετη Φύση ήταν θεϊκά δημιουργημένη σύμφωνα με μουσικά αρμονικούς και μαθηματικά καθορισμένους νόμους.^{1,9,10} Πίστευαν ότι μέσω μιας σειράς μετενσαρκώσεων οι ψυχές των ανθρώπων προορίζονταν να μεταβληθούν σε αθάνατα αιθέρια άστρα.^{9,10} Ο ιδρυτής της φιλοσοφίας αυτής, ο θρυλικός Πυθαγόρας, είχε ισχυριστεί ότι θυμόταν τις προηγούμενες ζωές του.^{9,10} Οι Πυθαγόρειοι έτρεφαν

Εικόνα 1. Ιπποκράτης ο Κώος (Αρχαιολογικό Μουσείο της Κω). Κάποιοι υποθέτουν ότι αυτό το άγαλμα εμφανίζει τον Ιπποκράτη σε νεαρή ηλικία.

μεγάλο σεβασμό στην ιεραρχία και τηρούσαν έναν όρκο σιωπής, επειδή πίστευαν ότι μόνο λίγοι εκλεκτοί έπρεπε να έχουν πρόσβαση στην ιερή γνώση.^{9,10} Επί πλέον, πίστευαν ότι η δικαιοσύνη θα έπρεπε να διαπνέει όλες τις ανθρώπινες σχέσεις, όπως ο θεϊκός νόμος κυβερνά όλα τα φυσικά φαινόμενα.^{9,10}

Κατ' αναλογία με τα τέσσερα στοιχεία, ο Ιπποκράτης πίστευε ότι το ανθρώπινο σώμα αποτελείται από τέσσερις χυμούς (μαύρη χολή, κίτρινη χολή, φλέγμα και αίμα) και τέσσερις ποιοτικές καταστάσεις (κρύα, ζεστή, στεγνή, υγρή).^{1,2,5,6,11,12} Κατά συνέπεια, σε ένα υγιές σώμα οι χυμοί και οι ποιότητες βρίσκονται σε απόλυτη αρμονία.^{1,2,5,6,11,12} Στην περίπτωση της ασθένειας, ο ιατρός θα έπρεπε να αποκαλύψει την ανισορροπία των χυμών και να διευκολύνει τη θεραπευτική δύναμη της καλοπροαίρετης Φύσης με την πρόκληση αιμορραγίας, τη χρήση εμετικών, καθαρτικών ή ακόμη και με χειρουργική επέμβαση.^{1,2,5,6,12}

Σύμφωνα με τον Ιπποκράτη, ο ιατρός έπρεπε να εξετάζει τον ασθενή, να παρατηρεί προσεκτικά τα συμπτώματα, να

καταλήγει σε διάγνωση και στη συνέχεια να προχωρά σε θεραπεία.^{1,2,5,6,12} Κατά συνέπεια, ο Ιπποκράτης καθιέρωσε τις βάσεις της κλινικής Ιατρικής, όπως εφαρμόζονται ακόμη και σήμερα.^{1,2,5} Θεωρείται ότι εισήγαγε πολυάριθμους ιατρικούς όρους, που χρησιμοποιούνται διεθνώς, όπως *σύμπτωμα*, *διάγνωση*, *θεραπεία*, *τραύμα* και *σήψις*.¹² Επί πλέον, περιέγραψε ένα μεγάλο αριθμό ασθενειών απαλλαγμένος από δεισιδαιμονίες. Οι ονομασίες τους χρησιμοποιούνται ακόμη στη σύγχρονη Ιατρική, όπως *διαβήτης*, *γαστρίτις*, *εντερίτις*, *αρθρίτις*, *καρκίνος*, *εκλαμψία*, *κώμα*, *παράλυσις*, *μανία*, *πανικός*, *υστερία*, *επιληψία* και πολλές άλλες.¹² Η επιληψία θεωρείτο «ιερή» νόσος πριν από τον Ιπποκράτη και ένα απόσπασμα που αποδίδεται σε εκείνον υπογραμμίζει τον ορθολογικό τρόπο σκέψης του: «Η επιληψία δεν είναι περισσότερο ιερή ασθένεια απ' ό,τι οι υπόλοιπες ασθένειες. Οι άνθρωποι την ονομάζουν ιερή επειδή απλά δεν την καταλαβαίνουν. Αν όμως ό,τι δεν καταλαβαίνουμε το ονομάζουμε ιερό, τότε τα ιερά πράγματα θα είναι ατελείωτα».^{1,12}

Ο Ιπποκράτης έζησε σε μια εποχή μεγάλων επιδημιών. Υπάρχουν πολλές αναφορές ότι είχε προσκληθεί από Πέρσες και Ιλλυριούς να επισκεφθεί τις χώρες τους και να θεραπεύσει ασθενείς με λοιμό, αλλά αρνήθηκε τις προτάσεις προτιμώντας να καταπολεμήσει την επιδημία στην Ελλάδα και ειδικότερα στη Θεσσαλία.^{7,8,12} Ήταν ο ίδιος λοιμός που είχε εμφανιστεί στην αρχή του Πελοποννησιακού πολέμου (429–426 π.Χ.) στην Αθήνα αποδεκατίζοντας το ένα τέταρτο του πληθυσμού της, περιλαμβανομένου και του χαρισματικού ηγέτη της Περικλή, αλλά και επισπεύδοντας την παρακμή της Αθηναϊκής αυτοκρατορίας, όπως περιέγραψε ο ιστορικός Θουκυδίδης.¹³ Η επιδημία αυτή ήταν πιθανότατα τυφοειδής πυρετός, όπως έδειξαν πρόσφατες έρευνες Μοριακής Βιολογίας.¹⁴ Αλληλουχίες γενωμικού DNA του βακτηρίου *Salmonella enterica typhi* ανιχνεύτηκαν σε σκελετικό υλικό από ομαδικό τάφο της εποχής του λοιμού των Αθηνών, που εντοπίστηκε στο αρχαίο νεκροταφείο του Κεραμεικού.¹⁴ Έχει προταθεί ότι η δριμύτητα της επιδημίας οφειλόταν κατά πάσα πιθανότητα σε ένα στέλεχος υψηλής παθογένειας σύμφωνα με την αφήγηση του Θουκυδίδη και με τις διαφορές που ανιχνεύτηκαν μεταξύ των αλληλουχιών DNA του αρχαίου σε σύγκριση με το σύγχρονο βακτήριο *S. enterica typhi*.^{15,16} Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι ο τυφοειδής πυρετός ήταν γνωστός στον Ιπποκράτη, καθώς είχε περιγράψει με λεπτομέρεια τα συμπτώματα αυτής της νόσου ονομάζοντάς την «τύφο», πιθανώς λόγω του ορμητικού της χαρακτήρα, που παρομοίασε με τυφώνα.¹² Υπάρχουν μεταγενέστερες αναφορές που τοποθετούν τον Ιπποκράτη στην Αθήνα την περίοδο του λοιμού και περιγράφουν την προσπάθειά του να περιορίσει την επιδημία καθαρίζοντας τον αέρα με φωτιά.^{2,6,12} Όμως, οι περισσότεροι σύγχρονοι ερευνητές έχουν απορρίψει την

πληροφορία αυτή ως πλασματική, επειδή ο Κώος ιατρός ήταν σχετικά νέος και άγνωστος εκείνη την εποχή, ενώ ο αυτόπτης μάρτυρας Θουκυδίδης όχι μόνο δεν ανέφερε τον Ιπποκράτη, αλλά αντίθετα κατέγραψε την πληροφορία ότι όλες οι προσπάθειες των ιατρών να θεραπεύσουν την επιδημία απέτυχαν.^{12,13}

Ο Ιπποκράτης και οι μαθητές του έγραψαν πολλά συγγράμματα, που περιλαμβάνονται στην περίφημη *Ιπποκρατική συλλογή* (*Corpus*), ένα σύνολο κειμένων ιατρικής θεωρίας και πρακτικής.¹² Μερικά από αυτά τα κείμενα περιέχουν αναχρονιστικά γλωσσικά ιδιώματα και αντικρουόμενες φιλοσοφικές απόψεις, γεγονός που καταδεικνύει ότι συντάχθηκαν αρκετούς αιώνες μετά από τον πατέρα της κλινικής Ιατρικής.^{1,12} Ο διάσημος *όρκος του Ιπποκράτη* πιθανότατα καταγράφηκε τουλάχιστον δύο αιώνες μετά από το θάνατο του Κώου ιατρού, αν και θεωρείται μάλλον βέβαιο ότι ο ίδιος είχε καθιερώσει προφορικά έναν ιερό όρκο με παρόμοιους ηθικούς κανόνες, που αφορούσαν στην πρόεπουσα ιατρική συμπεριφορά.^{2,12} Αυτή η άποψη υποστηρίζεται από το γεγονός ότι ο όρκος έχει μια ολοφάνερη Πυθαγόρεια επιρροή.^{2,12} Ο ιατρός υπόσχεται ότι κάθε φορά που καλείται να βοηθήσει έναν ασθενή θα απέχει από κάθε είδους αδικία και σεξουαλική ατασθαλία, αλλά και θα κρατάει μυστικά. Τα Πυθαγόρεια καθήκοντα της δικαιοσύνης, του σεβασμού προς τους δασκάλους, της αλληλεγγύης προς τους συναδέλφους και της εχεμύθειας είναι οι σημαντικότερες αξιώσεις του όρκου.^{2,12} Το γεγονός ότι ο αποκλειστικός στόχος ενός ιατρού θα πρέπει να είναι η προσφορά βοήθειας στον ασθενή του είναι ένα καθήκον που φαίνεται αυτονόητο.

Η κληρονομιά του Ιπποκράτη

Ο Ιπποκράτης πέθανε σε μεγάλη ηλικία και τάφηκε από τους γιους του, που ήταν επίσης ιατροί, κοντά στη Λάρισα, σύμφωνα με το Σωρανό τον Εφέσιο.^{7,8} Η πνευματική κληρονομιά του παρέμεινε ως η επικρατούσα ιατρική παράδοση για περίπου από δυόμισι χιλιετίες.^{2,3,5,6} Οι Ιπποκρατικές απόψεις για την καλοπροαίρετη Φύση, που αποτελείται από τέσσερα στοιχεία, αναβίωσαν από το Νεοπλατωνικό ιατρό Γαληνό τον Περγαμινό το 2ο αιώνα μ.Χ. και αργότερα υποστηρίχθηκαν από τους Χριστιανούς και Μουσουλμάνους ιατρούς του Μεσαίωνα, που είχαν έντονες νεοπλατωνικές επιρροές.^{2,3,5,6,17} Κάποια χειρόγραφα της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας αναδεικνύουν αυτή την τάση αναγνώρισης του Ιπποκράτη ως μέγιστου των ιατρών. Ένα χειρόγραφο του 14ου αιώνα απεικονίζει τον Κώο ιατρό ως Χριστιανό άγιο, ενώ σε ένα άλλο του 12ου αιώνα ο όρκος του είναι χαραγμένος στο σημείο του σταυρού, ενώ οι Θεοί Απόλλων και Ασκληπιός και οι Θεές

Υγεία και Πανάκεια έχουν αντικατασταθεί από το μοναδικό Ιουδαίο-Χριστιανικό Θεό.³

Πολλές φράσεις από τα κείμενα της Ιπποκρατικής Συλλογής έγιναν τα σύμβολα του ιατρικού επαγγέλματος. Για παράδειγμα, έως σήμερα είναι διάσημα τα ρητά «Ο μεν βίος βραχύς, η δε τέχνη μακρά» και «Ωφελέειν ή βλάπτειν».¹² Το τελευταίο αυτό ρητό ακολουθείται από το εξής κείμενο: «Η τέχνη αποτελείται από τρία πράγματα: την ασθένεια, τον ασθενή και τον ιατρό. Ο ιατρός είναι ο υπηρέτης της τέχνης και ο ασθενής πρέπει να αντιπαλέψει την ασθένεια μαζί με τον ιατρό». Στις σημειώσεις του ο Γαληνός καταγράφει ότι σε μερικά χειρόγραφα του συγκεκριμένου κειμένου αντί για τη φράση «ο ιατρός είναι ο υπηρέτης της τέχνης» είχε συναντήσει τη φράση «ο ιατρός είναι ο υπηρέτης της φύσης» και αναφέρει ότι και οι δύο λέξεις ταιριάζουν απόλυτα στο νόημα του κειμένου. Για το Γαληνό, όπως και για τους άλλους Ιπποκρατικούς ιατρούς, «η Φύση είναι καλοπροαίρετη».¹²

Ο όρκος του Ιπποκράτη και τα ρητά του εμπνέουν ακόμη τους σύγχρονους ιατρούς, παρ' όλο που κανένας επιστημονικά καταρτισμένος ιατρός, που σέβεται τον εαυτό του, δεν πιστεύει πλέον στην καλοπροαίρετη Φύση.^{3,4,17,18} Παρά το γεγονός ότι έκανε μερικές λανθασμένες παραδοχές, η συνεισφορά του Ιπποκράτη στην κλινική Ιατρική είναι τεράστια. Οι κλινικές και οι ηθικές βάσεις της ιατρικής πράξης, καθώς και οι περισσότεροι κλινικοί όροι που χρησιμοποιούνται μέχρι και σήμερα, οφείλουν την ύπαρξή τους στο θρυλικό ιατρό από τη νήσο Κω.

ΑΣΚΛΗΠΙΑΔΗΣ Ο ΒΙΘΥΝΟΣ (124–40 π.Χ.)

Ο βίος και η ιατρική φιλοσοφία του Ασκληπιάδη

Ο Ασκληπιάδης ο Βιθυνός θεωρείται ο πρώτος ιατρός που καθιέρωσε την ελληνική Ιατρική στη Ρώμη.^{2,3} Όμως, δεν είναι ιδιαίτερα γνωστός παρά το γεγονός ότι δημιούργησε μια θεωρία περί υγείας και ασθένειας, η οποία παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με την προσέγγιση που σήμερα αποκαλούμε Μοριακή Ιατρική.¹⁸

Ο Ασκληπιάδης ήταν γιος του ιατρού Ανδρέα και γεννήθηκε στην Προυσιάδα ή Κίο, μια παραθαλάσσια ελληνική πόλη στη Βιθυνία, τη βορειοδυτική περιοχή της Μικράς Ασίας.^{18,19} Σπούδασε Ιατρική στη φημισμένη Ιατρική Σχολή του Μουσείου της Αλεξάνδρειας και φιλοσοφία στην Επικούρεια Σχολή του Κήπου της Αθήνας.^{18,19} Ο Ασκληπιάδης αρνήθηκε τη δελεαστική πρόταση του βασιλιά του Πόντου Μιθριδάτη Ευπάτορα να γίνει ο επίσημος ιατρός του και σε ηλικία 30 ετών περίπου μετακόμισε στη Ρώμη, όπου πρώτα δίδαξε φιλοσοφία και αργότερα άσκησε την

Εικόνα 2. Ασκληπιάδης ο Βιθυνός (Μουσείο Καπιτωλίου, Ρώμη). Αυτή είναι η μοναδική γνωστή προτομή του, η οποία έχει τοποθετηθεί ανάμεσα σε άλλους Επικούρειους στην περίφημη «αίθουσα των φιλοσόφων».

Ιατρική.^{18,19} Ο Ασκληπιάδης ήταν ιδιαίτερα ικανός και στη φιλοσοφία και στην Ιατρική, όπως βεβαιώνουν με θαυμασμό οι σύγχρονοί του Πλατωνικοί φιλόσοφοι Αντίοχος ο Ασκαλωνίτης και Κικέρων.^{18,19}

Η διπλή ικανότητα του Ασκληπιάδη έχει απασχολήσει πολλούς σύγχρονους μελετητές, αλλά μπορεί να εξηγηθεί εύκολα από το γεγονός ότι είχε επηρεαστεί πολύ από το δάσκαλό του Επικούρειο φιλόσοφο Ζήνωνα το Σιδώνιο, ο οποίος εκείνη την εποχή διηύθυνε τον Κήπο της Αθήνας.^{18,20} Γνωρίζουμε από διασωθέντα έργα του Επικούρειου φιλοσόφου Φιλόδημου του Γαδαρηνού, ενός άλλου μαθητή του Ζήνωνα, πως ο Σιδώνιος δίδασκε ότι η φιλοσοφία είναι η Ιατρική της ψυχής.²⁰ Στις παραδόσεις του έδινε έμφαση στην αναγνώριση σημείων συμπεριφοράς και στην ανάλυση ιστορικών περιστατικών για την ψυχοθεραπεία των μελών της Επικούρειας κοινότητας.^{20,21} Ο Ζήνων χρησιμοποιούσε ένα συνδυασμό φιλικής προσέγγισης και ειλικρινούς κριτικής με πρακτικό τρόπο, περίπου όπως γίνεται σήμερα η υπαρξιακή και γνωσιακή ψυχοθεραπεία.^{20–22} Ο Φιλόδημος

χρησιμοποίησε την ίδια προσέγγιση στη φιλοσοφική διδασκαλία ξεχωριστών Ρωμαίων όπως ο Οράτιος και ο Βιργίλιος (ίσως ακόμη και ο Λουκρήτιος) στο Ηράκλειο, μια πόλη κοντά στη Νεάπολη και την Πομπηία.²⁰⁻²⁴ Η βιβλιοθήκη του Γαδαρηνού Επικούρειου φιλοσόφου, που ανακαλύφθηκε το 1750 σε μια έπαυλη του Ηρακλείου, θαμμένη κάτω από τόνους στερεάς λάβας, αποτελεί την αρχαιότερη σωζόμενη ελληνική βιβλιοθήκη με δύο χιλιάδες παπύρους, που ακόμη μελετώνται.^{23,24} Όπως και ο Ασκληπιάδης, ο Φιλόδημος ήταν ένας Έλληνας από την Ανατολική Μεσόγειο, που σπούδασε στην Αλεξάνδρεια και στην Αθήνα, αλλά έπειτα μετακόμισε δυτικά στην Ιταλία για να διδάξει Επικούρεια φιλοσοφία.

Ο ιδρυτής αυτής της φιλοσοφίας ήταν ο Επίκουρος ο Αθηναίος (341–270 π.Χ.), ο οποίος συνδύασε την ατομική φυσική του Δημόκριτου και τη βιολογική ηθική του Αριστοτέλη διαμορφώνοντας μια ανθρωπιστική φιλοσοφία που διαδόθηκε την Ελληνιστική και Ρωμαϊκή εποχή επηρεάζοντας πολλές χιλιάδες ανθρώπους.^{18,22,24,25} Ο Επίκουρος πρέσβευε ότι η αιώνια Φύση αποτελείται από άτομα σωματίδια και κενό χώρο, καθώς και ότι το άθροισμα όλης της ύλης είναι μεν σταθερό, αλλά τα άτομα χρησιμοποιούνται αέναα από αναγκαιότητα και τυχαιότητα σε μια ατελείωτη διαδικασία δόμησης και αποσύνθεσης των υλικών σωμάτων.^{22,24,25}

Ο Αθηναίος φιλόσοφος πρωτοδιατύπωσε βασικές έννοιες της Χημείας, εισάγοντας μια σχεδόν σύγχρονη μοριακή αντίληψη για τη δομή και τη λειτουργία της Φύσης. Σε αντίθεση με το Δημόκριτο, που αμφισβητούσε τις πληροφορίες των αισθήσεων, ο Επίκουρος θεώρησε υπαρκτές τις ιδιότητες των σύνθετων σωμάτων και αντιλήφθηκε ότι οφείλονται στον τρόπο με τον οποίο συνδέονται τα άτομα που τα απαρτίζουν. Συνέδεσε τη Δημοκρίτεια φυσική πραγματικότητα των ατόμων και του κενού με την Αριστοτελική βιολογική πραγματικότητα του αισθητού κόσμου, δημιουργώντας τη γέφυρα των σύνθετων σωμάτων με νέες ιδιότητες, δηλαδή τον κόσμο των μορίων. Τα άτομα είναι αιώνια, οπότε η συνολική ποσότητα της ύλης διατηρείται, αλλά από την προσθήκη και αφαίρεση ατόμων σε συσσωματώματα αναφύονται νέες λειτουργίες και νέες δυνατότητες, υποστήριξε ο σοφός Επίκουρος.^{25,26}

Αντίστοιχοι νόμοι γένεσης και φθοράς θεωρούσε ότι ισχύουν και για τα ουράνια σώματα. Καταρρίπτοντας τις μεταφυσικές αστρολογικές αντιλήψεις της εποχής του, αντιλήφθηκε ότι ο ήλιος και τα αστέρια είναι σφαίρες από φωτιά, ενώ η γη είναι σφαιρικός πλανήτης. Πρότεινε την ύπαρξη άπειρων πλανητών, με κάποιους από αυτούς να μοιάζουν στη γη και άλλους όχι, και με μερικούς από αυτούς να διαθέτουν ζωντανούς οργανισμούς.²⁴⁻²⁶ Σύμφωνα με τον ποιητή Λουκρήτιο, ο Επίκουρος μίλησε για εξέλιξη των ζωντανών οργανισμών, που βασίζεται στη φυσική επιλογή

των καλύτερα προσαρμοσμένων ζώων στο διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον, περίπου όπως και ο Δαρβίνος.²⁴⁻²⁶ Ο Αθηναίος φιλόσοφος υποστήριξε ότι ο καλύτερος τρόπος να κατανοήσουμε τη Φύση είναι μέσω των αισθήσεών μας, αφού τις αναπτύξαμε κατά τη διάρκεια της εξέλιξης και είμαστε προσαρμοσμένοι να ζούμε σε αυτόν τον κόσμο.^{24,25} Σύμφωνα με τον Επίκουρο, μπορούμε να διατυπώνουμε πολλές θεωρίες που να εξηγούν ένα φαινόμενο, αλλά θα πρέπει να δεχθούμε ως αληθή μόνο εκείνη τη θεωρία που επιβεβαιώνεται από τη μαρτυρία των αισθήσεων. Ο σύγχρονός του Στράτων ο Λαμψακηνός, ο τρίτος διευθυντής του Λυκείου μετά τον Αριστοτέλη και το Θεόφραστο, ήταν ο πρώτος γνωστός άνθρωπος που πραγματοποίησε συστηματικά πειράματα με στόχο να εξετάσει τις απόψεις του Επικούρου για τα άτομα και το κενό.¹ Ως αποτέλεσμα, ο Στράτων συμφώνησε με τον Επίκουρο αποκηρύσσοντας τις τελεολογικές θεωρίες του Αριστοτέλη.¹

Ο Επίκουρος παρατήρησε ότι η φυσιολογική τάση των ανθρώπων είναι η αναζήτηση της ηδονής, που αντιστοιχεί στην απουσία του πόνου.^{22,24-26} Περιέγραψε την ευτυχία ως μια κατάσταση κατά την οποία το σώμα δεν αισθάνεται πόνο και η ψυχή είναι ήρεμη.^{22,24,25} Δίδαξε ότι η ορθή φιλοσοφία, που βασίζεται σε επιστημονικές γνώσεις, θεραπεύει την ταραχή της ψυχής, όπως αντίστοιχα το σωστό φάρμακο θεραπεύει τον πόνο του σώματος.^{20,22,24-26} Προσπάθησε να ελευθερώσει τους ανθρώπους από προκαταλήψεις, δεισιδαιμονίες και αβάσιμους φόβους για το άγνωστο.^{20,22,24-26} Σύμφωνα με τον Επίκουρο, ο θάνατος καταστρέφει την ψυχή μας και τις αισθήσεις μας και κατά συνέπεια δεν θα τον αντιληφθούμε ποτέ.²⁴⁻²⁶ Δεν υπάρχει ειμαρμένη, οπότε η τυχαία κίνηση των ατόμων επιτρέπει την ελεύθερη βούληση των ανθρώπων.²⁴⁻²⁶ Οι Θεοί υπάρχουν αλλά δεν ενδιαφέρονται για τους ανθρώπους ή τα ουράνια σώματα και γι' αυτόν το λόγο ο κόσμος είναι τόσο ατελής.²⁴⁻²⁶ Δεν θα πρέπει να φοβόμαστε τους Θεούς αλλά να τους λατρεύουμε ως παραδείγματα της τέλει ευτυχίας.²⁴⁻²⁶ Το μήνυμα του Επικούρου ήταν ότι όλοι οι άνθρωποι (πλούσιοι και πτωχοί, άνδρες, γυναίκες, ακόμη και δούλοι) μπορούν να ζήσουν ευτυχισμένα αν διαθέτουν φρόνηση, αντικειμενική γνώση, αρετή, δικαιοσύνη και φιλία με τους συνανθρώπους τους.^{22,24-26}

Επηρεασμένος από την Επικούρεια φιλοσοφία, ο Ασκληπιάδης απέρριψε τα δόγματα του Ιπποκράτη για τα τέσσερα στοιχεία και τους τέσσερις χυμούς, καθώς και το αξίωμα της καλοπροαίρετης Φύσης.^{2,18} Δεχόταν την ατομική θεωρία, την τυχαιότητα και την εξέλιξη, υποστηρίζοντας ότι «η Φύση καθόλου δεν φροντίζει για τη διατήρηση των ζωντανών οργανισμών».^{18,19} Προειδοποίησε ότι στις περισσότερες περιπτώσεις, εάν δεν προσφερθεί η κατάλληλη φροντίδα σε έναν ασθενή, τότε η κατάστασή του θα επιδεινωθεί.¹⁸

Δίδαξε ότι το ανθρώπινο σώμα απαρτίζεται από (α) μόρια (μέρη) που είναι φτιαγμένα από άτομα (άναρμοι όγκοι) και (β)

κενούς χώρους (πόροι), εισάγοντας έτσι τη Μοριακή Στερεοπαθολογία. Σύμφωνα με τον Ασκληπιάδη, οι ασθένειες προκαλούνται από την αλλαγή της μορφής, της θέσης ή της ελεύθερης ροής των μορίων ενός ασθενούς.¹⁸ Για να αποκαταστήσει την κατάσταση της υγείας υιοθέτησε κυρίως ήπιες θεραπευτικές μεθόδους, όπως είναι η υγιεινή διατροφή, η έκθεση στον ήλιο, η υδροθεραπεία, η χειρομάλαξη (μασάζ), η φυσική άσκηση.^{18,19} Σε μερικές περιπτώσεις χρησιμοποιούσε βότανα (ανέδειξε τη χρήση του χαμομηλιού) ή ακόμη και χειρουργικές επεμβάσεις, εάν το θεωρούσε απαραίτητο.

Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό του Ασκληπιάδη ήταν η φιλική υποστήριξη των ασθενών του.¹⁸ Η ενσυναίσθηση που έδειχνε για τα συναισθήματα και την άνεση των ασθενών του ερχόταν σε μεγάλη αντίθεση με τη διάσημη αποστασιοποιημένη συμπεριφορά των άλλων ιατρών της εποχής του.¹⁸ Το ρητό του ήταν «θεράπευσε τον ασθενή γρήγορα, ακίνδυνα και ευχάριστα». ^{18,19} Πρότεινε ακόμη και τη χορήγηση κρασιού σε μερικές περιπτώσεις, έτσι ώστε οι ασθενείς να μην αισθάνονται πόνο.^{18,19} Πρέσβευε ότι «ο ιατρός που σέβεται το επάγγελμά του αναλαμβάνει λίγους ασθενείς και τους παρακολουθεί πολύ στενά».^{1,18} Υποστήριζε την ισότιμη θεραπευτική προσέγγιση ανδρών και γυναικών, καθώς οι περισσότερες ασθένειες είναι κοινές και για τα δύο φύλα.^{7,8,18} Ο Ασκληπιάδης ήταν πρωτοπόρος στην ανθρώπινη θεραπευτική αντιμετώπιση ασθενών με ψυχικές διαταραχές.^{2,18,19} Ελευθέρωνε τους παράφρονες από τον εγκλεισμό τους στο σκοτάδι και τους θέραπευε με μουσικοθεραπεία και εργασιοθεραπεία.

Υπήρξε ο πρώτος ιατρός που εισήγαγε το σημαντικό διαχωρισμό των νόσων σε οξείες και χρόνιες.^{2,18} Απελευθερωμένος από τη λανθασμένη πίστη της καλοπροαίρετης Φύσης και επηρεασμένος από μια Κύρια Δοξασία του Επίκουρου όσον αφορά στους πόνους («αυτοί που είναι παροδικοί είναι πιο έντονοι, ενώ αυτοί που είναι χρόνιοι είναι πιο ήπιοι»), ο Ασκληπιάδης αντιλήφθηκε ότι κάποιες ασθένειες έχουν μικρή διάρκεια, ενώ κάποιες άλλες είναι ανίατες.^{18,25} Συμπέρανε ότι ο ιατρός πρέπει να δράσει ταχέως έτσι ώστε να έχει την ευκαιρία να θεραπεύσει τις οξείες ασθένειες, ενώ το καλύτερο που μπορεί να κάνει στην περίπτωση των χρόνιων νοσημάτων είναι να προσφέρει τις καλύτερες δυνατές συνθήκες διαβίωσης στους ασθενείς. Ο Ασκληπιάδης υπήρξε ο πρώτος ιατρός που ασχολήθηκε συστηματικά με τις χρόνιες ασθένειες.¹⁸

Η ανθρώπινη και φυσιοκρατική προσέγγιση του Βιθυνού ιατρού, καθώς και οι ιατρικές του ικανότητες, τον έκαναν διάσημο στη Ρώμη.^{2,3,18,19} Ονομάστηκε «Φιλοφυσικός», λόγω της φυσιοκρατικής φιλοσοφίας που ακολουθούσε, αλλά και «Φαρμακίων», επειδή περιέγραψε και χρησιμοποιούσε πολλά βότανα και φαρμακευτικά σκευάσματα, όπως αναφέρει με θαυμασμό ο Διοσκουρίδης ο Πεδάνιος.¹⁸ Έγραψε πολλά κείμενα αλλά δυστυχώς δεν διασώθηκε κανένα, οπότε οι απόψεις του έγιναν γνωστές μέσω άλλων συγγραφέων.

Ενδιαφέρον είναι ότι το βιβλίο «Παραγγελία», που παραδόξως συμπεριλαμβάνεται στην Ιπποκράτεια Συλλογή, περιέχει τόσες πολλές από τις απόψεις του Ασκληπιάδη, που θεωρείται ότι είτε ο ίδιος είτε κάποιος από τους πρώτους μαθητές του ήταν ο συγγραφέας του.^{12,18} Το βιβλίο περιλαμβάνει αναφορές στις οξείες και στις χρόνιες ασθένειες, καθώς και στην κατάλληλη ιατρική φροντίδα με κατανόηση, φιλικότητα και ενδιαφέρον απέναντι στους ασθενείς. Αρχίζει με το ρητό «η ίαση είναι θέμα χρόνου, αλλά μερικές φορές και θέμα ευκαιρίας».¹² Βασίζει την ιατρική πρακτική «όχι σε θεωρίες αλλά στην αισθητηριακή εμπειρία και στην αιτιολόγηση», υπογραμμίζοντας την προσέγγιση του Ζήνωννα του Σιδώνιου που βασίζεται στην παρατήρηση των ορατών σημείων και στον ορθολογικό συμπερασμό από αυτά.^{12,20} Περιλαμβάνει αρκετές Επικούρειες απόψεις, που αφορούν στην αισθητηριακή αντίληψη, στην προσπάθεια για την ευχαρίστηση του ασθενούς και στην αποφυγή της επιδεικτικής ματαιοδοξίας του ιατρού.^{12,18} Επί πλέον, περιλαμβάνει την Επικούρεια προσέγγιση της φιλίας που μετατρέπεται σε συμπόνια για τους ασθενείς: «Εκεί που υπάρχει φιλία για τον άνθρωπο, υπάρχει φιλία και για την (ιατρική) τέχνη».¹⁸ Τελευταίο χαρακτηριστικό του βιβλίου, αλλά όχι λιγότερο σημαντικό, είναι ότι το ελληνικό κείμενο περιλαμβάνει λατινισμούς, υποδεικνύοντας ότι ο συγγραφέας μιλούσε Λατινικά και ζούσε στη Ρωμαϊκή περίοδο.¹²

Διάσπαρτες πληροφορίες, καταγεγραμμένες από διάφορους συγγραφείς, αποκαλύπτουν ότι ο Ασκληπιάδης ήταν ένας ιδιαίτερα ξεχωριστός άνθρωπος. Ήταν ο πρώτος ιατρός που εκτέλεσε μια μη επείγουσα θεραπευτική τραχειοτομή, σύμφωνα με το Γαληνό και τον Αρεταίο.^{18,19} Κάποια φορά, σύμφωνα με τον Πλίνιο τον Πρεσβύτερο, κατά τη διάρκεια της πομπής μιας κηδείας ο Ασκληπιάδης παρατήρησε ότι ο φερόμενος ως νεκρός στην πραγματικότητα ζούσε ακόμη και τον «ανέστησε» (τον επανέφερε στις αισθήσεις του) προς έκπληξη όλων των παρευρισκομένων.^{18,19} Πιθανότατα, είναι δική του η εκπληκτική θεωρία, που καταγράφει ο σύγχρονός του Ρωμαίος, ο Μάρκος Τερέντιος Βάρρος, σύμφωνα με την οποία στα στάσιμα νερά υπάρχουν «αόρατα μικρά ζώα» (μικρόβια), τα οποία μπορούν να προκαλέσουν ασθένεια.¹¹ Ο Ασκληπιάδης πρέπει να συνέλαβε αυτή την ιδέα χρησιμοποιώντας τον Επικούρειο Κανόνα συμπερασμού των αόρατων πραγμάτων κατ' αναλογία με τα εμφανή, με στόχο να εξηγήσει το γεγονός ότι οι άνθρωποι που έπιναν στάσιμο νερό, ακόμη και αραιωμένο σε φρέσκο νερό, συνήθως αρρώσταιναν. Ένας άλλος σύγχρονός του Ρωμαίος, ο Επικούρειος Λουκρήτιος, ενστερνίστηκε τον τρόπο σκέψης του Ασκληπιάδη όσον αφορά στην αντίληψή του για τα μόρια ως συσσωματώματα ατόμων προσκολλημένων μεταξύ τους, αλλά και όσον αφορά στη διευκόλυνση της κίνησής τους μέσα στον κενό χώρο των πόρων του ανθρώπινου σώματος.^{26,27} Στο ποίημά του «Περί της φύσεως των πραγμάτων», ο Λουκρήτιος ενσωμάτωσε μεγάλο μέρος της ιατρικής γλώσσας και πρακτικής, αλλά και της Επικούρειας ψυχοθεραπείας, ενώ το έργο του κορυφώνεται στο

τελευταίο επεισόδιο, με την περιγραφή του λοιμού της Αθήνας ως παράδειγμα φυσικής επιδημίας χωρίς τη θεϊκή μεσολάβηση.^{26,27} Επειδή το ποίημα του Λουκρήτιου θεωρείται έμμετρη απόδοση του έργου του Επίκουρου «Περί φύσεως», είναι πιθανό ο ίδιος ο Αθηναίος φιλόσοφος να είχε περιγράψει το λοιμό, λαμβάνοντας στοιχεία από την περιγραφή του Θουκυδίδη.

Η κληρονομιά του Ασκληπιάδη

Ο Ασκληπιάδης πέθανε στη Ρώμη σε μεγάλη ηλικία, σύμφωνα με τον Πλίνιο τον Πρεσβύτερο.¹⁹ Η επιρροή του διήρκεσε πάνω από μισή χιλιετία με τη Μεθοδική Σχολή Ιατρικής που καθιερώθηκε από τους μαθητές του.² Το όνομα της Σχολής προέρχεται από τη λέξη «μέθοδος», που υπονοεί μια συστηματική προσέγγιση επιστημονικής διερεύνησης.^{2,3} Πραγματικά, η Μεθοδική Ιατρική βασίστηκε στην ατομική θεωρία και ήταν απαλλαγμένη από μεταφυσικές ιδέες. Για παράδειγμα, ήταν η μόνη αρχαία ιατρική σχολή που δεν πίστευε στα θεϊκά ιαματικά όνειρα, αφού αντίστοιχα ο Επίκουρος ήταν ο μόνος Έλληνας φιλόσοφος που δεν αποδεχόταν τη μαγική και προφητική δύναμη των ονείρων.^{2,10,18,24}

Υπήρξαν πολλοί διάσημοι Μεθοδικοί ιατροί. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν οι Έλληνες μαθητές του Ασκληπιάδη Θεμισών (100–20 π.Χ.) και Τίτος Αυφίδιος από τη Σικελία (90–10 π.Χ.). Ο τελευταίος έγραψε ένα βιβλίο, το οποίο στη συνέχεια μεταφράστηκε στα Λατινικά από το Ρωμαίο Κορνήλιο Κέλσο με τον τίτλο «Περί Ιατρικής» και έγινε ένα από τα διάσημα ιατρικά βιβλία μέχρι το 19ο αιώνα.^{1,2,16,18} Ο Έλληνας ιατρός Αντώνιος Μούσα θεράπευσε τον αυτοκράτορα Αύγουστο από τυφοειδή πυρετό με κρύα λουτρά.² Μια πιθανή εξήγηση της επιτυχούς θεραπείας είναι ότι επιβραδύνοντας την αναπαραγωγή του μικροβιακού στελέχους σε ένα κρύο περιβάλλον, ο Μεθοδικός ιατρός έδωσε τη δυνατότητα στο ανοσοποιητικό σύστημα του ασθενούς να καταπολεμήσει την ασθένεια.¹⁸ Άλλοι διάσημοι οπαδοί του Ασκληπιάδη είναι ο Θεσσαλός από τις Τράλλεις, ο επίσημος ιατρός του αυτοκράτορα Νέρωνα (1ος αιώνας μ.Χ.), ο Σωρανός ο Εφέσιος, που θεωρείται ο πατέρας της Γυναικολογίας, της Μαιευτικής και της Παιδιατρικής (αρχές 2ου αιώνα μ.Χ.), καθώς και ο Καίλιος Αυρηλιανός ο Νουμηδός (αρχές 5ου αιώνα μ.Χ.).^{2,7,8,16,18,28–30}

Επί πλέον, η αρχαιολογική έρευνα έχει αποκαλύψει διάφορα στοιχεία για την ύπαρξη Επικούρειων ιατρών. Για παράδειγμα, στη μικρασιατική πόλη Ροδιόπολη έχει βρεθεί μια επιγραφή του 2ου αιώνα μ.Χ., που τιμά τον ιατρό και φιλόσοφο Ηράκλειτο, ο οποίος συνδεόταν με τον Επικούρειο Κήπο της Αθήνας.²⁴ Στην ιταλική πόλη Ρίμινι ανακαλύφθηκε ένα σπίτι του 2ου αιώνα μ.Χ., που ανήκε σε έναν Έλληνα Επικούρειο χειρουργό που ονομαζόταν Ευτύχης.³¹

Αξίζει να αναφερθεί ότι στα διασωθέντα κείμενα του Σωρανούς αναφέρεται αρκετές φορές ο Ασκληπιάδης και άλλοι Μεθοδικοί ιατροί, αλλά και Επικούρειοι φιλόσοφοι.^{7,8} Αξίζει επίσης να υπογραμμιστεί η αναφορά στο Ζήνωνα τον Επικούρειο (το

Σιδώνιο) μαζί με το φιλόσοφο Αριστοτέλη, αλλά και η αναφορά σε κάποιο άλλο σημείο στο Φαίδρο τον Επικούρειο μαζί με το φιλόσοφο Εμπεδοκλή.^{7,8,18} Ο Φαίδρος, πιθανόν στενός φίλος του σύγχρονου του Ασκληπιάδη, ήταν ένας ακόμη διάσημος Επικούρειος φιλόσοφος, που δίδαξε φιλοσοφία στη Ρώμη για πολλά χρόνια σύμφωνα με τον Κικέρωνα και επέστρεψε στην Αθήνα μετά το 86 π.Χ. Είναι εύλογο να συμπεράνουμε ότι ο Σωρανός γνώριζε τις απόψεις του Επικούρειου Ζήνωνα του Σιδώνιου και του Φαίδρου από αναφορές στις εργασίες του Ασκληπιάδη.¹⁸ Εξ άλλου, ο Βιθυνός ιατρός επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από τον καθηγητή του Ζήνωνα στον τρόπο που θεράπευε τους ασθενείς του με ευγένεια και συμπάθεια.

Οι ιδέες του Ασκληπιάδη σχετικά με τα μόρια και το κενό δέχθηκαν σφοδρή επίθεση από Νεοπλατωνικούς ιατρούς, όπως ο Έλληνας Γαληνός, και φιλοσόφους, όπως ο Ρωμαίος Απουλίσκος το 2ο αιώνα μ.Χ., αλλά και μεταγενέστερα από Χριστιανούς και Μουσουλμάνους, οι οποίοι ήταν υπέρμαχοι της Ιπποκράτειας Ιατρικής.^{1–3,6,18} Οι συνεισφορές του Βιθυνού ιατρού ξεχάστηκαν για παραπάνω από 15 αιώνες, εκτός από μερικές θεωρίες, όπως η διάκριση των ασθενειών σε οξείες και χρόνιες.

Κάποτε όμως μερικές από τις βασικές ιδέες του Επίκουρου και του Ασκληπιάδη ανακαλύφθηκαν ξανά από τους σύγχρονους επιστήμονες. Ο άνθρωπος που αναβίωσε την Επικούρεια φιλοσοφία το 17ο αιώνα, ο Γάλλος καθολικός ιερέας και φυσικός φιλόσοφος Γκασσεντί, χρησιμοποίησε για πρώτη φορά στην ιστορία τον όρο “molecule” (μόριο) για να περιγράψει το μικρό υλικό συσσωμάτωμα ατόμων.³² Οι Επικούρειες απόψεις του Γκασσεντί επηρέασαν πολλούς επιστήμονες, όπως τους Ιταλούς Γαλιλαίο και Μαλπίγγι, καθώς και τους Αγγλους Μπούλ και Νεύτωνα και αποτέλεσαν την πρώτη πνευματική αναλαμπή που οδήγησε στο Διαφωτισμό και τη σύγχρονη Επιστήμη.^{25,32} Το 19ο αιώνα, ο Άγγλος φυσικός Ντάλτον απέδειξε ότι η ατομική θεωρία είναι ορθή και ο Γάλλος βιοχημικός Παστέρ έδειξε ότι τα μικρόβια μπορεί να προκαλούν ασθένειες. Τον 20ό αιώνα, έγινε εμφανές ότι όλες οι ασθένειες έχουν μοριακή βάση.³⁴ Η δομή του DNA παρείχε ένα βιοχημικό μοντέλο του πρώτου επιπέδου οργάνωσης της ζωής εγκαινιάζοντας την εποχή της Μοριακής Βιολογίας.⁴ Η Ιατρική εισήλθε στη μοριακή της φάση τις τελευταίες δεκαετίες, καθώς όλες οι έρευνες έχουν αποκαλύψει ή αποκαλύπτουν τους υποκείμενους μοριακούς μηχανισμούς των ασθενειών.^{3,4,33} Κανένας ιατρός, βιολόγος ή άλλος βιοεπιστήμονας που διαθέτει επιστημονική κατάρτιση και σέβεται τον εαυτό του, δεν πιστεύει πλέον στις άυλες θεραπευτικές δυνάμεις της καλοπροαίρετης Φύσης.

Η ψυχολογική υποστήριξη των ασθενών θεωρείται απαραίτητο συστατικό της ιατρικής πρακτικής.^{3,33} Οι ασθενείς με ψυχικές διαταραχές σήμερα χρήζουν σεβασμού και θεραπεύονται με μουσική και εργασιακή θεραπεία, εκτός από την κατάλληλη φαρμακευτική αγωγή που τους χορηγείται.^{3,34} Υπάρχουν ακόμη και πρόσφατες έρευνες, στις οποίες αναφέρεται ότι το μασάζ

μπορεί να έχει ευεργετική επίδραση στη μείωση των φυσικών συμπτωμάτων του πόνου και του άγχους σε ασθενείς με καρκίνο.³⁵ Και παρ' όλα αυτά, ο Ασκληπιάδης ο Βιθυνός παραμένει σχετικά άγνωστος.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο θρυλικός Ιπποκράτης ο Κώος έθεσε τις βάσεις της

ιατρικής πρακτικής και ηθικής. Ο μεγαλόψυχος Ασκληπιάδης ο Βιθυνός προσέφερε μια ρεαλιστική και φιλόανθρωπη βελτίωση της ιατρικής τέχνης με τρόπους που μόλις πρόσφατα έχουν εκτιμηθεί πλήρως. Είναι καιρός ο Ασκληπιάδης να αναγνωριστεί για την προσφορά του ως πατέρας της Μοριακής Ιατρικής και να λάβει τη θέση που δικαιούται ως πρωτοπόρος ιατρός δίπλα στον Ιπποκράτη, τον δικαίως αναγνωρισμένο πατέρα της Κλινικής Ιατρικής.

ABSTRACT

Hippocrates, the father of clinical medicine and Asclepiades, the father of molecular medicine

C. YAPIJAKIS,^{1,2} M. BARTSAKOULIA,³ G.P. PATRINOS³

¹Department of Neurology, Medical School, National and Kapodistrian University of Athens, Athens, ²Department of Oral and Maxillofacial Surgery, Medical School, National and Kapodistrian University of Athens, Athens,

³School of Pharmacy, University of Patras, Patra, Greece

Archives of Hellenic Medicine 2013, 30(1):88–96

This review describes the life, medical philosophy, and legacy of two pioneering Greek physicians who, more than two thousand years ago, introduced the basics of medical theory, practice and ethics that correspond to various aspects of modern clinical and molecular medicine: the legendary Hippocrates of Kos and the relatively unknown Asclepiades of Bithynia. Hippocrates of Kos (460–377 BC) is universally recognized as the father of clinical medicine, which is based on observation of clinical signs and rational conclusions, and not on religious or magical beliefs. Influenced by the Pythagorean theory that nature is made of four elements (water, earth, wind and fire), Hippocrates believed that the body consists of four fluids or “humors” (black bile, yellow bile, phlegm and blood), the imbalance of which is manifested as disease. The physician’s role was to reinstate the balance by facilitating the healing work of “benevolent nature”. The clinical and ethical basics of medical practice, many clinical terms, and the famous oath have their origins in the era of Hippocrates. The oath encompasses the Pythagorean duties of justice, confidentiality, respect for teachers and solidarity with peers. Asclepiades of Bithynia (124–40 BC) was the first physician to propose an ancestral theory analogous to molecular medicine. Influenced by Epicurean philosophy, he adhered to the atomic theory and the ideas of chance and evolution. He suggested that the human body is composed of molecules and void spaces, and that diseases are caused by alteration of the form or position of a patient’s molecules. The Bithynian physician founded the Methodic School, which did not accept the theory of a “benevolent nature” and which introduced naturalistic, friendly, sympathetic, pleasing and painless treatment of patients into medical practice. Asclepiades was the physician who first made the highly important division of diseases into acute and chronic, the surgeon who first performed an elective non-emergency tracheotomy, and the first Greek to establish medicine in Rome. His pioneering contributions were fully understood only in recent decades with the advent of the era of molecular medicine.

Key words: Antiquity, Historical article, Science history

Βιβλιογραφία

1. FARRINGTON B. *Greek science: Its meaning for us*. Spokesman Publications, Nottingham, 2000
2. EDELSTEIN L. *Ancient medicine*. Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1967
3. PORTER R (ed). *The Cambridge illustrated history of medicine*. Cambridge University Press, Cambridge, 1996
4. RUNGE MS, PATTERSON C, McKUSICK VA. *Principles of molecular medicine*. 2nd ed. Humana Press, New York, 2006
5. KIAPOKAS MS. *Hippocrates of Kos*. Heptalophos, Athens, 2003
6. TEMKIN O. *Hippocrates in a world of Pagans and Christians*. Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1991
7. ILBERG J. *Sorani gynaeciorum libri IV, de signis fracturarum, de fasciis, vita Hippocratis secundum Soranum, corpus medicorum Graecorum 4* (with Latin translation). Berlin, 1927

8. ΣΩΡΑΝΟΣ. Άπαντα 1 και 2. Μετάφραση Φιλολογική Ομάδα, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, 1996
9. KINGSLEY P. *Ancient philosophy, mystery, and magic: Empedocles and Pythagorean tradition*. Oxford University Press, Oxford, 1995
10. BAKALIS N. *Handbook of Greek philosophy from Thales to the Stoics: Analysis and fragments*. Trafford Publishing, Victoria, 2005
11. HART GD. Descriptions of blood and blood disorders before the advent of laboratory studies. *Br J Haematol* 2001, 115:719–728
12. JONES WHS. *Hippocrates collected works I*. Harvard University Press, Cambridge, 1868. Available at: <http://daedalus.umkc.edu/hippocrates/HippocratesLoeb1/page.ix.php>
13. THUCYDIDES. *History of the Peloponnesian War*. Books I & II, 2.47–2.55. Harvard University Press, London, UK, 1919
14. PAPAGRIGORAKIS MJ, YAPIJAKIS C, SYNODINOS PN, BAZIOTOPOULOU-VALAVANI E. DNA examination of ancient dental pulp incriminates typhoid fever as a probable cause of the Plague of Athens. *Int J Infect Dis* 2006, 10:206–214
15. PAPAGRIGORAKIS MJ, SYNODINOS PN, YAPIJAKIS C. Ancient typhoid epidemic reveals possible ancestral strain of *Salmonella enterica* serovar typhi. *Infect Genet Evol* 2007, 7:126–127
16. PAPAGRIGORAKIS MJ, YAPIJAKIS C, SYNODINOS PN. Typhoid fever epidemic in ancient Athens. In: Raoult D, Drancourt M (eds) *Paleomicrobiology – Past human infections*. Springer-Verlag Scientific Publ, New York, 2008:161–173
17. SULLIVAN R. Thales to Galen: A brief journey through rational medical philosophy in ancient Greece. Part III: Galenic medicine. *Proc R Coll Physicians Edinb* 1996, 26:487–499
18. YAPIJAKIS C. Hippocrates of Kos, the father of clinical medicine, and Asclepiades of Bithynia, the father of molecular medicine. Review. *In Vivo* 2009, 23:507–514
19. GUMPERT CG. *Asclepiadis Bithyniae Fragmenta*. Weimar, 1794. Available at: <http://books.google.com>
20. TSOUNA V. *The ethics of Philodemus*. Oxford University Press Inc, New York, 2007
21. KONSTAN D, CLAY D, GLAD CE. *Philodemus: On frank criticism*. Society of Biblical Literature, Atlanta, 2007
22. ΓΙΑΠΙΤΖΑΚΗΣ Χ. Η Φιλοσοφία του Επίκουρου ως πρόδρομος της Βιολογικής Ψυχολογίας και της Γνωσιακής Ψυχοθεραπείας. Στο: Τιμητικός τόμος καθηγητού Ψυχιατρικής του Πανεπιστημίου Αθηνών Γεωργίου Ν. Χριστοδούλου. Εκδόσεις ΒΗΤΑ, Αθήνα, 2011:471–479
23. ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗΣ Γ. *Φιλόδημος: Τα επιγράμματα*. Εκδόσεις Θύραθεν, Θεσσαλονίκη, 2004
24. CLAY D. *Paradosis and survival: Three chapters in the history of Epicurean Philosophy*. University of Michigan Press, USA, 1998
25. ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ. *Αναγνωστικό της επικούρειας φιλοσοφίας και τέχνης του ζην – Θεματική ταξινόμηση των αρχαίων πηγών*. Μετάφραση: Αβραμίδης Γ, Οικονόμου Π. Εκδόσεις Θύραθεν, Θεσσαλονίκη, 2000
26. ΛΟΥΚΡΗΤΙΟΣ. *Για τη φύση των πραγμάτων*. Μετάφραση: Αντωνιάδης Θ, Χαμέτη Ρ. Εκδόσεις Θύραθεν, Θεσσαλονίκη, 2005
27. KILPATRICK RS. “Amicus medicus”: Medicine and Epicurean therapy in “de rerum natura”. *Memoirs Am Acad Rome* 1996, 41:69–100
28. TODMAN D. Soranus of Ephesus (AD 98–138) and the Methodist sect. *J Med Biogr* 2008, 16:51
29. GERDTZ J. Mental illness and the Roman physician: The legacy of Soranus of Ephesus. *Hosp Commun Psychiatry* 1994, 45:485–487
30. DRABKIN IE. *On acute diseases and on chronic diseases by Caelius Aurelianus*. University Chicago Press, Chicago, 1950
31. JACKSON R. A Roman doctor's house in Rimini. *British Museum Magazine* 2002, 44:20–23
32. LOLORDO A. *Pierre Gassendi and the birth of early modern philosophy*. Cambridge University Press, Cambridge, 2007
33. HARPER PS. *A short history of medical genetics*. Oxford University Press Inc, New York, 2008
34. SILVERMAN MJ. The influence of music on the symptoms of psychosis: A meta-analysis. *J Music Ther* 2003, 40:27–40
35. WILKINSON S, BARNES K, STOREY L. Massage for symptom relief in patients with cancer: Systematic review. *J Adv Nurs* 2008, 63:430–439

Corresponding author:

C. Yapijakis, “Cephalogenetics” Center, 88 Filaretou street, GR-176 72 Kallithea, Greece
e-mail: cyapijakis_ua_gr@yahoo.com